

HALK DİNDARLIĞI BAĞLAMINDA KUTSAL MEKÂN ANLAYIŞI

-Baskil Örneği-

Abdulkadir KIYAK*

Özet

Bu çalışmada önce kısaca Baskil ilçesinin tarihi gelişimi ve coğrafi yapısı üzerinde durulmuştur. Ayrıca Baskil ilçe merkezi ve çevresinde ziyaret edilen kutsal mekânlar ve bunlarla ilgili çeşitli inanç ve uygulamalara yer verilmiştir. *Ziyaret, adak, dede, baba, şeyh, eren, evliya, yatır ve türbe* gibi adlarla anılan bu ziyaret yerleri ile onlara belli inanç, efsane ve kerametlerin atfedilip çeşitli dilek ve isteklerle onların ziyaret edilmesi olayına, inceleme alanımız olan Baskil ve çevresinde yaygın olarak rastlanılmıştır. Ziyaret esnasında gösterilen inanç ve pratikler diğer Türk topluluklarında görülen inanç ve pratiklerle paralellikler sergilemektedir.

Anahtar Kelimeler: Kutsal, ziyaret yerleri, inanç, Baskil.

UNDERSTANDING OF SACRED SPACE IN THE CONTEXT OF PUBLIC RELIGIOUSNESS

-Instance of Baskil-

Abstract

In this study is insisted historial development and geographical structure of Baskil. A county town of Baskil and in the environment visited sacred placed and related them various belief and practices is showed. Visiting places are labelled by the names of votive offering, Dede (a senior dervish) Baba (elder of religious order), Sheikh, Eren (saint), Evliya (Moslem saint), Yatır or Turbe (tomb). These places with certain beliefs, legends and miracles attributed to them and the visits for the purpose of votice offerings and making wills have been discovered in our filed study, namely, in Baskil and its surroundings. The beliefs and practices which are shown during the visits have parallels with the beliefs and practices shown in the other Turkish communities.

Key Words: Sacred, visiting places, belief, Baskil.

* Yrd. Doç. Dr., Abdülkadir KIYAK, Gümüşhane Üniversitesi, İlahiyat Fakültesi (akiyak-23@hotmail.com).

Giriş

Çalışmada Baskil ilçe merkezi ile buraya bağlı belde ve köylerdeki ziyaret yerlerini ve bunlarla ilgili çeşitli inanç ve uygulamaları açıklamayı düşünüyoruz. Ancak konunun daha iyi anlaşılması için ilçenin coğrafi yapısı ve tarihî gelişimi hakkında bilgi vermeyi uygun bulduk.

A- Baskil İlçesinin Coğrafi Yapısı Ve Tarihî Gelişimi

Baskil ilçesinin doğusunda Elazığ, güneydoğusunda Sivrice, batısında Karakaya Baraj Gölü ve Arguvan, güneyinde Kale ve Doğanyol, kuzeyinde ise Keban yer alır. Baskil, düz bir alan üzerine kurulmuş olup rakımı 1200 metredir.¹ Baskil ilçesinin yer aldığı Doğu Anadolu Bölgesi sıkışık yüksek dağ sıraları, 2000 metre civarındaki ortalama yükseltisiyle yurdumuzun diğer bölgeleri arasında önemli bir yere sahiptir. Bölge bu özellikleriyle genellikle “yüksek ülke” karakteri göstermektedir. Baskil içinde bulunduğu bölgeye göre ortalama yükseltisi daha düşük ve daha az engebeli bir yapıya sahiptir.²

Baskil ilçesinin de içinde bulunduğu Doğu Anadolu Bölgesi birçok medeniyetin kurulmasına beşiklik etmiş, birçok beylik, devlet ve imparatorluğun kurulmasına mekân teşkil etmiştir. Bu anlamda Baskil ilçesi ve yöresinde ilk olarak Tunç Çağı'na ait yerleşim izlerine rastlanmıştır. Özellikle ilçede Fırat Havzası birçok kavmin iskânına sahne olmuştur. Hititler bu bölgede uzun süre hâkimiyet kurmuşlardır. Hititlerden sonra Asurlar ve Urartular Baskil yöresini ele geçirmişlerdir. Daha sonra ilçenin bulunduğu bölgede Pers ve Makedonya istilası yaşanmış ve son olarak da Romalılar ve Bizanslılar yöreye hâkim olmuşlardır. Baskil ilçesinde ilk İslam hâkimiyeti Sasanilerle başlamıştır. Akabinde Selçuklular'ın Anadolu'ya girmesiyle bölge Artuklu Beyliği'nin elinde kalmıştır. Bölge, bir süre Anadolu Selçuklu Devleti'nin hâkimiyeti altında kaldıktan sonra 1514 yılında Yavuz Sultan Selim'in doğu seferi sırasında Osmanlı hâkimiyetine girmiştir. İlçe, Cumhuriyet dönemine kadar Harput'a bağlı bir belde olarak yönetilmiştir. Baskil, 1926 yılında ilçe olduğu zaman günümüzdeki Baskil ilçe merkezi şimdiki yerinden 4 km. uzaklıktaki Baskil mahallesinde bulunuyordu. 1928 yılında Nazaruşağı'na taşındı. 1929 yılında Şefkat mahallesine nakledildi. 1933 yılında ise tekrar Baskil mahallesine döndü. Nihayetinde yeniden şimdiki yerine nakledilerek bugünkü Baskil ilçesi oluşmuş oldu.³

İlçenin yüzölçümü 1195 km²'dir. 1926 yılında merkez ilçeye bağlı köyler ile Keban'ın Muşar (Aydınlar) nahiyesine bağlı köylerin bağlanmasıyla ilçe teşkilatı kurulmuş olan Baskil, bugün 3 bucak (Merkez, Aydınlar, Kuşsarayı) ve 62 köyü ile bir ilçenin idari merkezidir.⁴

B- Ziyaret Teriminin Etimolojisi Ve Yapısal Analizi

¹ Elazığ İl Yıllığı, Ankara 1992, s. 247.

² Ayşe Çağlıyan, *Baskil İlçesi (Elazığ) Coğrafyası (Basılmamış Doktora Tezi)*, Elazığ 2002, s. 12.

³ Komisyon, *Aziz Şehir Elazığ Şehir Rehberi*, Elazığ 2009, s. 239.

⁴ Ayşe Çağlıyan, “Kuruluşu ve Gelişimiyle Baskil”, Harput Çırası Kültür ve Yaşam Dergisi, sayı: 14”, İstanbul 2009, s. 10.

Türkçe’de “birini veya bir yeri görmeye gitmek” anlamında kullanılan ziyaret sözcüğü Arapça “ziyaret” kelimesinden gelmektedir. Arapça’da aynı kökten gelen “zevr” sözcüğü hem ziyaret etmek hem de ziyaret eden manasında kullanılmaktadır. Bu ikinci anlamda “zair” kelimesi daha yaygın bir kullanıma sahiptir. Aynı kökten “zuvar ve mezar” kelimeleri bir kimseyi görmeye gitmek manasına gelmektedir. Bununla beraber mezar, Türkçede kabir olarak ifade edilmektedir.⁵

Araştırma sahamızda ele aldığımız ziyaret fenomeni, söz konusu olan yadır, türbe, kümbet, tekke, ziyaret, dede mezarı gibi adlarla anılan ve çoğunlukla kendilerine veli, evliya, ermiş, âlim, sofı, seyyid, şeyh, gazi, mübarek, pır, dede, baba, abdal yahut şehit gibi türlü isim ve sıfatlar verilerek manevi güç ve meziyetlerine inanılan kişilerin yattıkları kabul edilen yerlere belli hacet ve dileklerle yapılan ziyaretler ve bu çerçevede oluşan inanç ve uygulamaları kapsar.⁶ Araştırma alanımızda ziyaret kavramıyla ilgili olan ve yaygın olarak kullanılan bir diğer terim ise *adaktır*. Bu nedenle adak kavramı hakkında bilgi vermek konunun anlaşılması için uygun olacaktır.

Adak, kutsal tanınan bir şahsa veya bir şeye adı söylenerek yapılan nezir veya nezir edilen nesnedir. Uygulamada ise adak, Tanrı’ya, kutsal tanınan bir şahsa veya bir şeye (ağaç, su, taş vb.) herhangi bir dileğinin gerçekleşmesi şartıyla adı belirtilerek yapılan bir hareket, davranış veya duadır. Adak, bazen peşin (mum yakma, yiyecek bırakma, vb.) bir and olarak ferdî veya topluca yapılan bazen de bereket temini için yapılan dinî bir uygulamadır.⁷

Yapısal bakımdan ziyaret fenomeni, kendilerinde kutsal veya esrarengiz gücün tezahür ettiği mekânlardır. Kutsalı bizzat özünde barındırdığına inanılan ziyaret yerleri birer *hiyerofani* yani kutsal gücün tezahürleri olarak kendini açığa vurmaktadır.⁸ Bu da göstermektedir ki insanlık, tarih boyunca kutsalın tezahürü olarak birçok sembol, mitoloji ve tabiatüstü varlıklar ortaya koymuş ve dinî dünyasını onlara gösterdiği saygılarla doldurmuştur. Bunun için insanlık tarihinde “*homo religiosus*” yani dindar adam kavramı ön planda bulunmaktadır. İşte dindar adamı besleyen, kutsalın bu tezahürleri olmuştur.⁹ Esasen insanların bu mekânlara gösterdikleri saygı ve ilgi bu mekânlara olan bir tapınmayı değil, kutsalın birer merkezi olmalarından dolayı kutsalı yaşama ve tecrübe etme düşüncesinden kaynaklanır.

Ziyaret inancının temelinde, kutsalın merkezi olan bu mekânlarla belli usul ve ritüellerle temasa geçildiğinde kişiye fayda vereceği düşüncesi yatar. Öyle ki velilerin sağlıklarında gösterdikleri kerametler öldükten sonra mezarlarında veya

⁵ Âsım Efendi, *Kâmus Tercemesi*, İstanbul, Matbaa-i Osmâniye, 1305, c. 1, s. 880-881; M. Yaşar Kandemir, “Ziyaret”, İ.A., M.E.B., c. 13, İstanbul 1986, s. 621.

⁶ Ünver Günay, Harun Güngör, A. Vahap Taştan, Huzeyfe Sayım, *Ziyaret Fenomeni Üzerine Bir Din Bilim Araştırması “Kayseri Örneği”*, Kayseri 2001, s. 10.

⁷ Hikmet Tanyu, *Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri*, Ankara 1987, s. 8 vd.

⁸ Mircea Eliade, *Kutsal ve Dindışı çev.*: Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara 1991, s. X.

⁹ Mehmet Aydın, Galip Atasagun, Ahmet Aras, Nermin Öztürk, Sami Baybal, *Konya Merkezdeki Manevi Halk İnançlarının Dinler Tarihi ve Din Fenomenolojisi Açısından Değerlendirilmesi*, Konya 2006, s. 114.

kendilerinden arta kalan eşyada devam eder. Hatta bu kerametler çevrelerindeki ağaçlara, taşlara, kayalara, tepelere sirayet edebilmektedir. Bunun sonucunda bir kısım taş, kaya, tepe, ağaç ve su kaynakları kutsalın ve bereketin kaynağına dönüşür.¹⁰ İnsanlar bu mekânlardaki kutsala ulaşmak ve buralardaki bereketi temin etmek için bazı teberrularda bulunmaktadır. Bu prensibe “do ut des” prensibi denilir ki “Ben vereyim sen de ver.” demektir. Esasen ziyaret fenomeni etrafında sergilenen kurban olayı altında da bu temel düşünce yatar.¹¹

Ziyaret fenomeni, bir toplum içerisinde ve belli bir sosyo-kültürel ortamda hayatiyet bulması nedeniyle toplumsal bir olgudur. Modernleşme süreci ile beraber ziyaret fenomeninin, sosyal yaşamda hakim olan sosyo-kültürel faktörlerin değişimiyle birlikte öge, motif ve fonksiyonlarında meydana gelen bazı değişikliklerle birlikte varlığını devam ettirdiğini söyleyebiliriz. Bu değişimler üzerinde hiç şüphesiz modernleşmenin göstergeleri sayılan sanayileşme, eğitim-öğretim oranının artması, kitle iletişim araçlarının yaygınlaşması, halkın kültür ve refah seviyesinin yükselmesi gibi olumlu gelişmelerin etkisinden söz edebiliriz. Fakat insanlar bazen hızlı modernleşme sürecine ayak uydurulamamaktadır. Bunun neticesinde ortaya çıkan psikolojik ve sosyal bunalımlar gibi olumsuz faktörlerin etkilerinden de söz edilebilir.¹²

Ziyaret fenomeni iki yönlü karmaşık özelliği ile tezahür etmektedir. Bu mekânlar insanların çeşitli amaçlar doğrultusunda kendisine başvurduğu hem cezbedici hem de insan davranışlarına koyduğu bir takım sınırlamalar ve yasaklamalar sonucunda korkutucu ve ürkütücü yönü ile karşımıza çıkmaktadır. Dinselliğin ağır bastığı toplumlarda birey, dinî ve örfî kurallara uymak zorundadır. Mesela, insanlar bu mekânlara abdestli olarak girmeli ve dini kurallara uygun kıyafetle gitmelidir. Ziyaret çevresinde içki içme, eğlenme, ziyaret mekânından bir şey alıp götürme gibi uygunsuz davranışlarda bulunmamalıdır.

Bu açıklamalardan sonra genel olarak ziyaret fenomeni etrafındaki amaçları şu şekilde özetleyebiliriz:

- 1- Hastalıklardan şifa bulmak: Bu hastalıklar daha çok kısırlık, sıtma, felç, cilt, sarılık, psikolojik hastalıkları vb. olabilir.
- 2- Hayvanların hastalıklarının iyileşmesi ve kısır olan hayvanların yavrulamaları.
- 3- Yağmur yağmasını temin.
- 4- Kısmeti kapalı olan gençlerin kısmetinin açılması.

¹⁰ Günay vd., *Ziyaret Fenomeni Üzerine Bir Din Bilim Araştırması “Kayseri Örneği”*, s. 85.

¹¹ S. Aleksandrovich Tokarev, *Dünya Halklarının Dinler Tarihi*, çev.: Rauf Aksungur, İstanbul 2006, s. 95.

¹² Y. Mustafa Keskin, “Gelenek ve Modernlik İlişkisi Bağlamında Türkiye’de Ziyaret Olgusuna Sosyolojik Bir Bakış”, Dini Araştırmalar c. 8, sayı:18, Ankara 2008, s. 99.

5- İş bulmak, ailevi geçimsizlikten kurtulmak, sınavlarda başarılı olmak, içki ve kumar gibi kötü alışkanlıklardan kurtulmak.

6- Dışarıya giden yakınlarının sağ salim dönmesi.

7- Ziyarete duyulan saygı ve tazimden dolayı ziyaret amaçlı da gidilmektedir.

Araştırma sahamızda ziyaret fenomeni adı altında teşekkül eden inanç ve uygulamaların ilk izlerini İslamiyet öncesi Türk inançlarında görmekteyiz. Biz de araştırma sahamızdaki ziyaret fenomenlerinin ihtiva ettiği anlamların daha iyi anlaşılmasını sağlamak için, bu fenomenlerin tarihî ve kültürel boyutlarını açıklamayı uygun buluyoruz.

C- Ziyaret Fenomeninin Tarihi Ve Kültürel Boyutları

Uzun tarihleri boyunca Türkler İslam'ı kabul etmeden önce Yahudilik, Zerdüştlük, Maniheizm ve Hıristiyanlık gibi birçok dinlerle temasa girmiş, onlardan etkilenmiş ve Türk boylarından bazıları bu dinleri kabul etmiştir. Ancak bu kabul ediş genele şamil olmamış, bir boyla veya az bir grupla sınırlı kalmıştır. İslam'ın dışındaki dinlerin Türkler arasında genel kabul görmemesi bu dinlerin inanç sistemlerinin Türklerin karakterlerine uygun düşmemesinden kaynaklanmaktadır.¹³ Bütün dini tecrübelerden geçen Türkler X. yüzyıldan itibaren büyük kitleler halinde İslamiyet'e girmeye başlamıştır. Fakat Türklerin İslamlaşması XIII. yüzyıldan XIV. yüzyıla kadar uzanan bir zaman zarfında gerçekleşmiştir. Hatta bu yüzyılları müteakip XVIII. ve XIX. yüzyıllarında da Müslümanlığı kabul eden Türk zümrelerine rastlanmıştır.¹⁴ Bu bağlamda Türkler eski dini kültürlerinden birçok unsuru İslami motiflerle birleştirip yeni dini kültürel ortamlarında varlıklarını devam ettirmiştir. Bu noktadan hareketle Anadolu'da ziyaretle ilgili inanışların temelini İslam öncesi Şamanistik döneme dayandığını söyleyebiliriz.¹⁵

Türk dini tarihinin en eski dönemlerinden beri naturizm, animizm ve animatizmin değişik formlarına rastlanıldığı bilinen bir gerçektir.¹⁶ Bu kapsamda Türkler bir takım dağların, tepelerin, ağaçların, suların veya göllerin ruhu olduğuna inanmaktaydı. Türklerdeki bu tabiat kültüne olan inanışlar Orhun kitabelerinde “*iduk yer-sub*” tabiriyle ifade edilmiştir.¹⁷ Daha sonra yer-su kültü büyük imparatorluklar devrinde gelişerek vatan kültü derecesine yükselmiştir.¹⁸

Türklerde yer-su ruhlarının en önemli temsilcisi dağ/tepe kültüydü. Orta Asya dağlarının çoğu Türkçe veya Moğolca “*mübarek, mukaddes, büyük ata,*

¹³ Günay Tümer, Abdurrahman Küçük, *Dinler Tarihi*, Ankara 1997, s. 79.

¹⁴ Ünver Günay, Harun Güngör, *Türklerin Dini Tarihi*, İstanbul 2007, s. 239.

¹⁵ Ahmet Yaşar Ocak, *Kültür Tarihi Kaynağı Olarak Menakıbnameler*, Ankara 1997, s. 11.

¹⁶ Günay vd., *Ziyaret Fenomeni Üzerine Bir Din Bilim Araştırması “Kayseri Örneği”*, s. 110.

¹⁷ Talat Tekin, *Orhun Yazıtları*, Ankara 1988, s. 40.

¹⁸ Abdulkadir İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, Ankara 1986, s. 48.

büyük hakan” anlamlarına gelen sıfatlarla zikrolunurdu.¹⁹ Geleneksel Türk düşüncesinde dağlar, kişinin yeryüzünün çekirdeğinden göğe doğru bir yükselişini temsil eder. Bu yüzden kişiyi Tanrı’ya yaklaştıran bir tür erişmeyi simgeler.²⁰ Bu inanıştan dolayı olacak ki Türkler, dağların Tanrı’nın makamı olduğuna inanmaktaydı. Bundan dolayı her boyun kutsal bir dağı bulunmakta, bu dağlar ziyaret edilmekte ve kurbanlar kesilmekteydi.²¹ Nitekim dağlara atfedilen bu kutsallıktan dolayı Hun, Göktürk, Uygur Hakanları *Ötüken Dağı*’nı başkent yapmışlardır.²²

Yer-su inanışlarının önemli unsurlarından biri de ağaç ve orman kültürüdür. Kutsal olarak kabul edilen bu ağaçların başında ise kayın, çam, dağ servisi-sedir, ardıç ve çınar gelir. Türkler Gök Tanrı’nın sıfatlarını sembolize eden ve Tanrı kutunu taşıyan bu ağaçların buldukları yüksek dağ zirvelerini ve çevresini kutsal kabul etmişlerdir.²³ Bu inanç bağlamında Göktürkler ve Uygurlar tarafından Ötüken ormanları kutsal kabul edilmiştir.²⁴ Aynı zamanda ağaç motifi Türklerde bahar ve hükümdar sülalesi simgesi olarak görülürdü. Hükümdar makamları birer yış (ormanlı dağ) olmaktadır.²⁵ Ağaç kökü ile soy kökü ilişkisi ilk ecdadın ağaçlardan doğduğu inancını ortaya çıkarmıştır. Bu inanç neticesinde Uygurların Yaratılış ve Türeyiş destanında Tanrı’nın yarattığı dokuz dallı ağaca *“Dokuz dalın her bir kökünden dokuz insan türesin!”* buyruğuyla ağacın dalları altında dokuz insanın yaratılması,²⁶ vb. şeklindeki inanç motiflerine rastlamaktayız.

Türklerde yer-su kültürünün diğer önemli bir parçası ise suydur. Türk din tarihi içerisinde su, karşımıza her şeyden önce safiyet ve temizlik sembolü olarak çıkmaktadır. İbn Fadlan, Oğuzların suyu temizlik amacıyla kullanmadıklarını bildirir.²⁷ XIII. yüzyılda ise Cengiz Han’ın bu âdeti yasa ile kanunlaştırdığı görülür.²⁸ Geleneksel Türk kültüründe suyu kutsal kabul eden Türkler, bu suların birer *“iyesi”* yani ruhu olduğuna inanırlardı. Bu su ruhuna Yakutlar *“ü içite”* veya *“ukulan toyun”*, Buryatlar *“uhun ecen”*, Karagas Türkleri ise, *“sug ezi”* adını vermektedir. Türkler bu su ruhlarına saygı gösterir ve onları memnun etmek için henüz buzağılamış bir inek kurban eder, saçı olarak ise içki sunarlardı.²⁹ Türklerde dünyanın yaratılışı ile ilgili efsanelerde de su, önemli bir kült olarak karşımıza çıkmaktadır. Nitekim Altay Türklerinin efsanelerinde evrenin

¹⁹ İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, s. 49.

²⁰ Jean-Paul Roux, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, çev.: Aykut Kazancıgil, İstanbul 2001, s. 156.

²¹ Tümer, Küçük, *Dinler Tarihi*, s. 86.

²² Abdülkerim Rahman, *Uygur Folkloru*, çev.: Soner Yalçın, Erkin Emet, Ankara 1996, s. 136.

²³ Pervin Ergun, *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*, Ankara 2004, s. 195.

²⁴ Günay, Güngör, *Türklerin Dini Tarihi*, s. 75.

²⁵ Emel Esin, *Türk Kozmolojisine Giriş*, İstanbul 2001, s. 170.

²⁶ M. Necati Sepetçioğlu, *Yaratılış ve Türeyiş Destanı*, İstanbul 2010, s. 31vd.

²⁷ Günay, Güngör, *Türklerin Dini Tarihi*, s. 77.

²⁸ İnan, Abdulkadir, *Eski Türk Dini Tarihi*, İstanbul 1976, s. 41; Gökalp, Ziya, *Türk Töresi*, İstanbul 1977, s. 44.

²⁹ Yaşar Kalafat, *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ankara 1990 s. 43 vd.; Rıfat Araz, *Harput’ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği*, Ankara 1991, s. 55.

yaratılışıyla ilgili olarak “İlk önce hiçbir şey yokken, yalnızca Kara Han ile su vardı.”³⁰ ifadesinin yer alması bunun en güzel örneğidir.

Türklerde yer-su inanışlarından bir diğeri ise taş ve kaya kültürüdür. Kutsal kabul edilen taşların en önemlisi ise “*yâda yahut yâd*” taşı adı verilen sihirli taştır. Türkler bu taşla istedikleri zaman kar ve yağmur yağdırabilir, fırtınalar çıkarabilir ve hatta sahip olduğu sihirsel güçle düşmanlara felaket saçabilirdi³¹ Benzer inanışı Buryatlar *göktaşlarını*³², Kırgızlarda “*cay-taş veya kay-taş*”³³ adı verilen taşları kullanarak sağlamaktaydı. Türk topluluklarının halk inanışlarında taşlarla ilgili inanışlar çok zengin bir tezahüre sahipti. Birûnî “*Al-Asar-ul Bakıye*” adlı eserinde Oğuzların Kımuklar ülkesinde çok bereketli bir pınarın yanındaki kayayı ululadıklarını bildirmektedir.³⁴ Wu-huanlar bazı hastalıkların tedavisinde “*moxa*” adı verilen büyüsel bir taş kullanırlardı.³⁵ Türk halk inancının özgün şekliyle yaşandığı Sibiryâ Türklerinde *Oba/Obalar* bulunmaktadır. Bunlar yol iyisine taş atılmak suretiyle oluşturulan saç alanlarıdır. Burada taşın atılmasıyla geçit iyelerinin gönülleri hoş edilmekte ve yolculuğun iyi geçmesi ve herhangi bir terslikle karşılaşılınmaması amaçlanmaktaydı.³⁶

Geleneksel Türk inancının önemli inanç öğelerinden biri de atalar kültürüdü. Türkler yer-su ruhları gibi ölmüş atalara ta’zim ve hürmet için saç ve kurban sunmaktaydı. Türklerde saç, kansız kurban olarak kabul edilmekteydi. Saçı her kavmin kendi emeğiyle kazandığı, mübarek saydığı en kıymetli ürünlerden verilirdi.³⁷

Türklerde ziyaret inancının şekillenmesinde Türklerin İslamiyet’i kabulünden günümüze kadarki süreç etkisini gösterir. Bu süreç Malazgirt zaferinden sonra Anadolu’nun Türkleşmesi ve İslamlaşmasında rol almış şehit ve kahraman komutanlarla birlikte bölgenin Türk hâkimiyeti altına girmesiyle burada yetişmiş ilim ve tasavvuf ehli velilerin kabirlerine halk tarafından gösterilen yoğun ilgiyle şekillenmeye başlamıştır. Ayrıca bu dönemde bilim adamlarıyla beraber Horasan Erenleri adı verilen ve çoğunlukla Yesevi ekolüne mensup, gazi-veli tipinin temsilcileri olarak kendini gösteren tasavvuf ehli de Anadolu’ya akın etmiştir. Yine Türkistan’la beraber İran, Mısır, Suriye ve Endülüs’ten pek çok sufi bölgeye gelip yerleşmiştir. Bu arada XIII. yüzyılda Moğol istilası Anadolu’da tarikatların yayılmasına çok uygun bir ortam oluşturdu. Bu ortamda Anadolu’da Yunus Emre, Mevlana ve Hacı Bektaş-ı Veli gibi büyük şahsiyetler Anadolu’nun her tarafında birçok sufi yetiştirdi. Bu şahsiyetler sağlıklarında çeşitli kerametler

³⁰ Sepetçioğlu, *Yaratılış ve Türeyiş Destanı*, s. 8 vd.

³¹ İnan, *Tarihte ve Bugün Şamanizm*, s. 160 vd.

³² Mircea Eliade, *Dinler Tarihi “İnançlar ve İbadetlerin Morfolojisi”* çev.: Mustafa Ünal, Konya 2005, s. 270 (Holmberg-Harva, *Die religiösen Vorstellungen der altaischen Völker*, s.153’ten Naklen)

³³ Mustafa Erdem, *Kırgız Türkleri (Sosyal Antropoloji Araştırmaları)*, Ankara 2000, s. 156 vd.

³⁴ Al- Birûnî, *Al Asar-ul Bakıye anil-Kurûni’l Haliye (neşreden Eduard Sachau)*, Leipzig 1878, s. 264.

³⁵ Roux, *a.g.e.*, s. 70 (“*Responsa Nicolai papae ad consulta Bulgarorum*, Migne, *Encyclopedie theologique*, c. 32, Paris, 1857, s. 1059’dan Naklen) .

³⁶ Yaşar Kalafat, *Balkanlardan Uluğ Türkistan’a Türk Halk İnançları V-VI*, Ankara 2006, s. 60.

³⁷ Günay, Küçük, *Dinler Tarihi*, s. 86 vd.

göstererek halkın manevi duygularında güçlü etkiler bıraktılar. Onların bu nüfuz ve etkileri ölümlerinden sonra mezarlarının çeşitli amaç ve usullerle ziyaret edilmesine yol açtı. Ayrıca ölümlerinden sonra onların şahsiyetleri hakkında anlatılan efsane, menkıbe ve hikâyeler ziyaret inancının daha da canlılık kazanmasına yol açtı.³⁸

D- Baskil İlçesindeki Ziyaret Yerleri

Türk toplumunda ve araştırma alanımızda ziyaret fenomeninin ilk izleri eski Türk inancına dayanmaktadır. Türbe ziyaretiyle Türklerin eski ve köklü inançlarından biri olan *“atalar kültü”* arasında kısmi de olsa bir bağ bulunmaktadır. Nitekim eski Türkler ata ruhlarına büyük bir saygı, hürmet ve tazim göstermekte ve dar zamanlarda ata ruhlarının kendilerine yardım ettiğine inanmaktaydılar.³⁹ Yukarıda kısmi örneklerle açıklamaya çalıştığımız Türklerdeki yer-su inançlarında da bu izlere rastlamaktayız. Türkler bölgedeki belli dağ, taş, ağaç, su kaynakları vb. mekânları sahip olduğu inanç ve kültürüyle kutsallaştırarak kendine mal etmiştir. Böylece Türkler, vatanın her karış toprağının kutsal olduğunu göstermiştir. Araştırma alanımızdaki ziyaret yerlerinde açıklayacağımız inanç motiflerinde görüleceği üzere İslamiyet’in kabulüyle Türkler, ziyaret fenomeni ile ilgili geleneksel dini kültürlerinden birçok unsuru İslami ve tasavvufi motiflerle birleştirip yeni kültür ortamlarına aktarmışlardır. Bu da Kalafat’ın *“Büyük çoğunluğu Müslüman olan Türkler yerlere göre değişen, geçen yüzyıllara rağmen eski ve yeni inançlarının karmasını yaşamaktadırlar.”*⁴⁰ ifadesinde belirttiği gibi halk dindarlığı bağlamındaki inanç pratiklerinin bir senkretizm özelliğine sahip olduğunu gösterir.

Baskil ilçesi ziyaret mekanları bakımından oldukça zengindir. Özellikle Tabanbükü köyü, ziyaret inancının en yoğun olarak yaşandığı yerlerdendir. Bu köy Baskil ilçesine 65 km. uzaklıkta, Fırat kenarında yer almaktadır. Ancak köy, Karakaya Barajı göl sahasına girmesi nedeniyle 2 km. kuzeydoğuya taşınmıştır. Burada bulunan ziyaretler de yeni köye nakledilmiştir.⁴¹ Bu ziyaretler özellikle Orta Asya’dan Anadolu’ya gelen Yesevi dervişlerinin kabirleri olup, yöre halkı tarafından yoğun olarak ziyarete konu olmaktadır.⁴²

İşte buraya kadar verilen bilgiler çerçevesinde biz de bu çalışmamızda Baskil ilçesinde yer alan ve günümüzde de halkın yoğun ilgi gösterdiği kutsal mekânları ve özelliklerini inceleyeceğiz.

1- Şeyh Aziz Efendi

³⁸ Günay vd., *Ziyaret Fenomeni Üzerine Bir Din Bilim Araştırması “Kayseri Örneği”*, s. 112.

³⁹ Yusuf Ziya Yörükkan, *Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri Şamanizm Şamanizm’in Diğer Dinler ve Aleviler Üzerinde Etkileri*, Ankara 2005, s. 32.

⁴⁰ Yaşar Kalafat, *Altaylar’dan Anadolu’ya Kamizm Şamanizm*, İstanbul 2004, s. 9.

⁴¹ Celil Arslan; Elazığ’daki Türk Devri Yapıları I. (Metin). (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2003, s. 321.

⁴² Ali Göktürk, 1932 Tabanbükü Doğumlu; İhsan Ulutaş, 1963 Baskil Doğumlu.

Baskil'in Şefkat mahallesinde medfun olan bir mezar ziyaretidir. Tarihi kişiliği hakkında yazılı herhangi bir bilgi mevcut değildir. Fakat mezarının baş tarafında yer alan, kendisiyle görüştüğümüz ve meczup bir kişi olduğu kanatine vardığımız Recep Yılmaz tarafından yazılan levhada bu zatla ilgili şu bilgiler yer almaktadır: “*Macirlikte Bingöl'ün Karlıova İlçesinin Çatağ Köyü'nden gelip Baskil Şefkat mahallesinde vefat etmiştir. Şeyh Aziz Efendi Şeyh Keki Efendi'nin kardeşidir. 1926 yılında vefat etmiştir. Şefkat'a çoban olarak gelmiş ve mezarın sarılığa iyi geldiği biliniyor.*”

Edindiğimiz bilgi ve gözlemlerimize göre yöre halkı tarafından abid ve zahid bir zat olarak kabul edilen bu kişinin kabrini sarılık hastaları ve çocuğu olmayan kadınlar ziyaret etmektedir. Sarılık hastaları mezarın toprağından alarak suya karıştırıp yıkanırılar.⁴³

2- Ziyaret Tepesi ve Ziyaret Dağı

Ziyaret Tepesi, Baskil ilçesinin Şefkat mahallesinde Ziyaret Tepesi adı verilen mevkide yer alır. Burada daha önce türbe bulunmazken, mekânda bulunan bir ağaç ve mezar ziyaret edilmiş. Yöre halkından Hacı Peker isimli şahsın ailesinden bir kişi rüyasında burada iki şehit olduğunu görünce buraya türbe yaptırmıştır. Günümüzde bu ziyarete daha çok psikolojik bozuklukları olanlar, korkmuş olan çocuklar ve çocuğu olmayan kadınlar getirilmektedir. Ziyaret mahallinde yer alan tabelada burada yatan zatın adının “*Şeyh Muhammed*” olduğu bilgisi yazmaktadır.⁴⁴

Ziyaret Dağı ise bu Ziyaret Tepesi'nin karşısında yer alan yüksekçe bir dağdır ve dağın tepesinde bir şehit mezarının olduğu söylenir. Ancak bu ziyaretin oldukça uzak ve ulaşım imkânlarının da kısıtlı olması nedeniyle dağın ziyaretçisi yok denecek kadar azdır.⁴⁵

3- Hacı Hasan Baba

Türbe, Baskil ilçesinin 3 km. kuzeyindeki Doğancık köyündedir. Hasan Baba hakkında çeşitli rivayetler anlatılmaktadır. Yörede Türk iskânı açısından önemli katkısı olan Şeyh Hasan Zaviyesi'nin Osmanlı döneminde XVIII. yüzyıla kadar faaliyetini sürdürdüğü belirtilmektedir. 1881 yılı salnamesinde, “*Şeyh müşarün-ileyh merkeze sekiz saat mesafede vaki Melul Uşağı nam karyede medfun bir ziyaretgâh-ı mahsustur*” şeklinde bilgi verilmektedir. Yine bir başka rivayete göre, Hacı Hasan Baba, Peygamberimizin amcası Hz. Abbas'ın soyundandır. Hacı Hasan Baba Anadolu'nun Türkleşmesi ve İslamlaşması sürecinde mücadele etmiş ve bu topraklarda şehit düşmüştür.⁴⁶

⁴³ Selçuk Yünkül, 1985 Baskil Doğumlu.

⁴⁴ İhsan Solmaz, 1957 Baskil Doğumlu.

⁴⁵ İhsan Solmaz, 1957 Baskil Doğumlu.

⁴⁶ Ayrıntılı bilgi için bkz. Fethi Aytekin, “*Keramet Sahibi Bir Evliya (Hacı Hasan Baba)*”, “Kömürhan'dan Harput'a (Üç Aylık Haber Kültür ve Aktüalite Dergisi), Temmuz- Ağustos- Eylül, yıl: 1, sayı:1”, Elazığ 2006, s. 18 vd.

Hacı Hasan Baba türbesi daha çok psikolojik bozuklukları olanlar, felçli hastalar, çocuğu olmayan kadınlar, erkek çocuk isteyen kişiler, sara hastaları tarafından ziyaret edilmektedir. Bir kısım hastalar şifa bulmak amacıyla burada yatıya kalmaktadır. Ayrıca ziyarete kısmetlerinin açılması, iş bulmak, ailevi sorunlardan kurtulmak vb. amaç ve maksatlarla da gidilmektedir. Adağı olan ziyaretçiler burada kurban kesip etlerini pişirip ikram etmektedirler.

4- Kırk Dutlar

Ziyaret, Hacı Hasan Baba türbesinin yanında bulunan bir ağaç ziyaretidir. Buraya gelişme geriliği olan ve çelimsiz çocuklar getirilir. Yörede bu hastalığa yakalanan çocuklar için “*kırk bastı*” ifadesi kullanılır. Bu hastalığın sebebi olarak ise kırklı çocukların yanına gusül abdesti olmayan bir kişinin gelmesi ve onu etkilemesi gösterilir. Kırk basmasına uğrayan çocuklar üç Cuma art arda getirilerek bu dutun etrafında yedi defa döndürülür. Döndürüldükten sonra ise üç kez dutun oyuğundan geçirilir. Ayrıca hasta çocuğun elbisesinden bir parça buraya bırakılır. Daha sonra bu ağacın toprağından biraz alınır ve suya karıştırılarak hasta çocuğa banyo yaptırılır ve böylece şifa bulacağına inanılır.⁴⁷

5- Abdulvehhab Gazi

Abdulvehhab Gazi türbesi, Baskil ilçesinin batı sınırında bulunan Aydınlar bucağına bağlı Kale köyünde yer alan ve ismini de bu ziyaretten alan Abdulvehhab Gazi dağında bulunmaktadır. Abdulvehhab Gazi Peygamber Efendimize sancaktarlık yapmıştır. Abdulvehhab Gazi’ye ait belirli bir mezar yeri mevcut değildir. Onun türbesi açıkladığımız üzere Elazığ’ın Baskil ilçesiyle beraber Sivas, Amasya ve İznik şehirlerinde de yer alır. Ancak Abdulvehhab Gazi’nin Fırat Nehri kıyısında bir ev yaptırdığını ve bu yörede Bizanslılarla sürekli savaştığını ve hatta Malatya şehrini defalarca fethettiğini belirten bilgiler onun bu yörede şehit düşme ihtimalini kuvvetli kılmaktadır.⁴⁸ Taberi, Battalgazi’nin bulunduğu muharebelerden bahsederken miladi 731 yılında yapılan muharebede Abdulvehhab Gazi’nin şehit edildiğini bildirmektedir. İbn Kesir de bu tarihi doğrulamaktadır. Amasya tarihinin yazarı Abdizade Hüseyin Hüsameddin’in Abdulvehhab Gazi hakkında verdiği bilgiler Taberi ve İbn Kesir’in verdiği bilgilerle paralellik bulunmasına rağmen sadece olayın geçtiği yerler farklıdır.⁴⁹

Abdulvehhab Gazi’nin tarihi ve menkıbevi kişiliği hakkındaki bilgilere “*Battalname*” başta olmak üzere daha önce yukarıda ismini zikrettiğimiz bazı destansı ve tarihi kaynaklardan ulaşmaktayız. Bu kaynaklarda onun Hazreti Muhammed’i gördüğü ve emanetlerini Battal Gazi’ye ulaştırdığı, birçok savaşta Battal Gazi ile beraber savaştığı ve üç yüz yıl kadar yaşadığı belirtilir. Abdulvehhab Gazi yaşadığı zamanın manevi mürşididir. Devrinde verilen kararlarda onun manevi nüfuzu hep etkili olmuştur. *Battalname*’de, yaşlı bir “*Pir*” olarak tanıtılmaktadır. Yaşı çok ilerlemesine rağmen düşmana karşı yiğitçe

⁴⁷ Tahir Karaman, 1992 Baskil Doğumlu.

⁴⁸ Günerkan Aydoğmuş, *Harput Kültüründe Din Âlimleri*, Elazığ, 2009, s. 243 vd.

⁴⁹ Hasan Köksal, *Battalnâmelerde Tip ve Motif Yapısı*, Ankara 1984, s. 87.

savaşmıştır. Hatta Evliya Çelebi onu, “*Debbağların Piri*” olarak tanıtır. Rivayete göre bir gün Abdulvehhab Gazi Peygamber Efendimize, “*Ya Resülallah rüyamda ağzıma yedi darı tanesi koydunuz*” der. Bunun üzerine Peygamber Efendimiz, “*Ya Abdulvehhab! Sen ulema-yı müctehidinden olacaksın*” der.⁵⁰

Bu ziyarete daha çok çocuğu olmayan kadınlar gitmektedir. Kadınlar burada bir tören icra edip, kendilerini ziyarete satmakta⁵¹ ve bunun neticesinde çocuk sahibi olmayı ummaktadırlar. Ayrıca trafik kazalarından sağ kurtulanlar, askerden sağ salım dönenler vb. burayı şükür amacıyla ziyaret etmektedir. Ziyaretçilerden adağı olanlar kurban kesmekte ve etlerini pişirip ikram etmektedirler. Ziyaretçilerden bir kısmı burada dilek dileyip türbe içinde mum yakmakta ve çevredeki ağaçlara bez bağlamaktadırlar.⁵²

6- Sıdkı Bütün Zeynep

Sıdkı Bütün Zeynep’in türbesi, Abdulvehhab Gazi türbesinin bulunduğu dağın yamacında ve yolun altında yer alır. Hakkındaki bilgiler sözlü rivayetlere dayanmaktadır. Rivayete göre, Abdulvehhab Gazi, Kale köyünün doğusundaki dağa sırtını vermiş düşmanla çarpışmaktadır. Bizanslılar dağın susuz olduğunu bildikleri için su yollarını kesip Abdulvehhab Gazi’yi teslim olmaya zorlamaktadırlar. O, aradan birkaç gün geçmesine rağmen teslim olmaz. Bizanslılar gece geç vakitlerde Abdulvehhab Gazi’ye su taşıyan bir kız görürler. Abdulvehhab Gazi ile Kral Kızı’nı orada şehit ederler. İslamiyet adına şehit edildikleri için Kral Kızı’na sonradan “*Sıdkı Bütün Zeynep Ana*” adını verirler.⁵³ Yöre halkı tarafından “*Sitti Zeynep*” de denilir.

Türbe Abdulvehhab Gazi türbesine yakın olduğundan yoğun olarak ziyaret edilir. Edindiğimiz bilgilere göre bu türbeyi daha çok psikolojik bozuklukları olanlar, korkmuş olanlar ve çocuğu olmayanlar ziyaret etmektedir. Adağı olan ziyaretçiler kurban kesmekte ve etlerini pişirip ikram etmektedirler.⁵⁴

⁵⁰ Kutlu Özen, “*Sivas Yöresinde Battal Gazi ve Onun Silah Arkadaşlarıyla İlgili İnanışlar*”, Erciyes Aylık Fikir ve Sanat Dergisi, Ocak 1987, sayı: 109, s. 24 vd.

⁵¹ “*Çocuğu olmayan kadınlar öncelikle niyet ederler. Önce Sıdkı Bütün Zeynep mezarına giderler. Boyunlarına dolak, yular vb. bir şey dolarlar. Oraya para kapışmak için gelen çocuklar vardır. Kadın bu çocuklardan hangisini severse, yuların ucunu ona verir. Çocuk yularından çekerek kadını kabrin etrafında üç defa dolandırır. Çocuk: “Kulunsuz kısrak satıyorum. Alan var mı?” diye bağırır. Oradaki çocuklar “üç bin, beş bin, on bin...” diyerek fiyat artırırlar. Neticede kadının kocası: “Yüz bine bana yarar” der. Artık başka kimse fiyat artırmayıp “Hayırlı uğurlu olsun” derler. Kadın gidip Abdulvehhab Gazi’nin kabrine yüzünü sürer, dileğini diler. Mezarın ayak tarafında bir ufak mağara yer alır. O mağaranın içinde kesilen kurbanların “omaca” ve “kaburga” kemikleri bulunmaktadır. Kadın: “Bismillah” der ve elini uzatarak mağaradan bir kemik alır. Omaca kemiği gelirse kadının oğlu, kaburga kemiği gelirse kızı olacağına inanılır. Doğacak çocuk erkek olursa adını Abdulvehhab, kız olursa Zeynep adını verirler. (Ayrıntılı bilgi için bkz. İsmail Görkem, “*Abdulvehhab Gazi’ye Ait İnanış ve Gelenekler*”, İnönü Üniversitesi III. Battal Gazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu Tebliğler Malatya 19–21 Ekim 1988, Malatya 1988, s. 177).*

⁵² Mehmet Karaman, 1959 Baskil Doğumlu.

⁵³ Görkem, “*Abdulvehhab Gazi’ye Ait İnanış ve Gelenekler*”, s. 135.

⁵⁴ Tahir Karaman, 1982 Baskil Doğumlu.

7- Musa Hervani

Bu ziyaret Baskil'e bağlı Akdemir (Şeyhan) köyünde, Akdemir Köyü Camii bitişiğinde yer alır. Yöre halkı tarafından bu zat, “*Musa Hervi, Musa Hervani*” gibi isimlerle anılır. Rivayete göre o, Hervan yöresinden buraya binbaşı rütbesiyle tayin edilmiş ve Anadolu'da büyük fetihlere komutanlık yapmıştır. Bu fetihler sırasında türbesinin bulunduğu alanı da karargâh olarak kullanmıştır. Ziyarete daha çok psikolojik bozuklukları olanlar, felçli hastalar ve çocuğu olmayan kişiler giderler. Sanduka üzerinde bulunan taşlar şifa amacıyla vücudun ağrıyan yerlerine sürülür. Adağı olan ziyaretçiler burada kurban kesmekte ve etlerini pişirip ikram etmektedirler. Gelen ziyaretçilerin bir kısmı sandukanın etrafında dönmekte, sandukanın örtüsünü öpmekte ve örtüyü yüzlerine sürmektedir.⁵⁵

8- Delik Taş

Bu ziyaret, Baskil'e bağlı Akdemir (Şeyhan) köyünde Musa Hervi türbesinin önünde yer alan delikli bir taştır. Rivayete göre, Musa Hervi buraya atının yularını bağlamış. Günümüzde ise çocuğu olmayan kadınlar çocuk sahibi olmak gayesiyle bu ziyarete gitmekte ve bu taşa eşarp, tülbent, yazma vb. örtülerini bağlamaktadır.⁵⁶

9- Pir Kemal Türbesi

Pir Kemal Türbesi Baskil'e bağlı Resülkahya köyünde, köye 3–4 km. mesafede düz bir alanda bulunur. Tarihi kişiliği hakkındaki bilgiler sözlü rivayetlere dayanmaktadır. Rivayete göre, Pir Kemal buraya Rumlarla savaşmak için gelmiş ve burada şehit düşmüştür. Ziyaret çevresinde şehit mezarları da bulunmaktadır. Ziyarete daha çok çocuğu olmayan kadınlar, felçli ve psikolojik bozuklukları olanlar gitmektedir. Ziyaretçilerden bir kısmı belli maksatlarına ulaşmak için yaptırdıkları muskaları türbenin duvarına asmaktadırlar. Adağı olanlar kurban kesmekte ve etlerini dağıtmaktadırlar.⁵⁷

10- Molla Süleyman Mezarı

Bu mezar Pir Kemal türbesinin doğu tarafında, türbenin hemen karşısında yer alır. Yaklaşık bir metre yüksekliğe kadar etrafı taşlarla örülmüş bir mezar ziyaretidir. Molla Süleyman'ın tarihi kişiliği hakkındaki bilgiler sözlü rivayetlerden ibarettir. Nakşî meşayihından olduğu söylenir. Rus işgalinde Muş Varto'dan göçüp, buraya yerleşmiştir. Seferberlikte Rusların Bingöl, Muş, Erzurum ve Erzincan istilaları sonucu Elazığ'a gelerek Geçili mezarına yerleşmiş ve burada ilmi sohbet ve faaliyetlerde bulunmuştur. Vefat edince yakınları tarafından Resülkahya köyüne getirilip defnedilmiştir.⁵⁸

⁵⁵ Mehmet Subay, 1945 Baskil Doğumlu.

⁵⁶ Mehmet Subay, 1945 Baskil Doğumlu.

⁵⁷ İhsan Bikriye, 1951 Baskil Doğumlu.

⁵⁸ İbrahim Kan, 1953 Elazığ Doğumlu.

11- Şeyh Ahmed Dede

Şeyh Ahmed Dede türbesi, Elazığ'ın Baskil ilçesine bağlı Şeyh Hasan köyünde Garipler Mezarlığı'nda yer almaktadır. Türbe giriş kapısının üzerindeki mermer levhada “*Pir-i Piran Serçeşmey-i Mürşidân Hoca Ahmed Yesevi D.1103-Ö.1163*” yazısı bulunmaktadır. Türbe içerisinde Şeyh Ahmed Dede'nin mermerden olan mezar taşında ise sonradan yazılmış “*Hz. Ali Oğlu Celal Abbas Neslinden Horasanlı Hoca Ahmed Yesevi D.1103-Ö.1166*” yazısı yer almaktadır. Yanındaki mezarın ise kardeşi Şeyh Hasan'a ait olduğu söylenmektedir.⁵⁹ Hicri 967 Miladi 1560 yılında yazılmış Kanuni Devri Malatya Tahrir Defteri'nde bu zat “*Şeyh Ahmed Tavil*” namıyla anılmaktadır.⁶⁰ Şeyh Ahmed Dede'nin, kına yakılmış gibi kiremit renginde uzun saç ve sakalı olduğu için “*Kızıl Ahmed Dede*”, “*Kızıl Şah Ahmed Dede*” gibi lakaplarla anıldığı gibi ayrıca “*Ulu Şih Ahmed*” ya da “*Sarı Sultan*” adlarıyla da anılmaktadır.

Rivayete göre Şeyh Ahmed Dede, Ahmet Yesevi'nin halifelerinden, halim, selim, çok uzun boylu ve bilge bir kişidir. Bir gün hocası ona, “*Boyun kadar ulu olasın, soyun sopun ebedi tavil (uzun) ola, bundan böyle sen de Şeyh Ahmed Tavil olarak çağrılarsın.*” diye dua eder ve ocakta yanan dut köşegisini alarak fırlatır. Hocası Şeyh Ahmed Dede'ye “*Sana destur ve nasip verdim. Git bu köşegi bul, orası senin yurdundur*” der. Bunun üzerine Şeyh Ahmed Dede hocasının elini öpüp niyaz eder ve kardeşi Şeyh Hasan'la birlikte yola koyulurlar. Fırat Nehri'nin kıyısına düşen köşegi bulan Şeyh Ahmed Dede buraya tekkesini kurar. Kardeşi Şeyh Hasan'a izafeten köye de Şeyh Hasan ismini verir.

171

Ziyarete her türlü amaç ve maksat için gelinmektedir. Gelen ziyaretçilerin bir kısmı mezar taşına bağlanılan ipe ve bahçedeki ağaçlara dilek dileyerek bez vb. bağlamaktadırlar. Türbe içerisinde siyaha boyalı ve mumdanlık adı verilen kısımda ziyaretçiler mum yakarlar. Türbe üzerinde bulunan şifa taşları ziyaretçiler tarafından vücudun ağrıyan yerine “*Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Ali*” denilerek sürülür ve şifa dilenmektedir. Gelen ziyaretçiler tarafından türbeye şeker başta olmak üzere lokma türünden yiyecekler de bırakılır. Adağı olan ziyaretçiler kurban kesmekte ve etlerini pişirip ikram etmektedirler.⁶¹

12- Derviş Ali

Derviş Ali Tabanbükü köyünde Şeyh Ahmed Dede türbesine bitişik olarak inşa edilen ikinci türbede medfundur. Türbe giriş kapısının üst kısmında yer alan taşın üzerinde Arapça olarak kelime-i tevhid cümlesi yazılıdır. Mezarın baş kısmında yer alan mezar taşının üzerinde Arapça “*İntakale İla Rahmetillahi El-Merhum El- Mağfur Derviş Ali Bin Süleyman Dede Bin Teslim Abdal*” ifadesi yer alır. Ayak kısmında yer alan mezar taşının bir yüzünde kitabesi yazılmış olup diğer yüzüne kandil motifi işlenmiştir. Kitabesinde Arapça “*Hüve Allah fi isneyn*

⁵⁹ Muhammet Beşir Aşan, “*Fırat Kenarında Bir Horasan Ereni Şeyh Ahmet Dede*”, I.Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliyalari Kongresi Bildirileri, 13–16 Ağustos 1998 Ankara”, Ankara 1998, s. 55.

⁶⁰ İsmail Özmen, *Teslim Abdal (Hayatı ve Şiirleri)*, Ankara 2002, s. 17.

⁶¹ Ali Göktürk, 1932 Tabanbükü Doğumlu; İhsan Ulutaş, 1963 Baskil Doğumlu.

vel aşereti şenbe fi şehr-i şaban-ı şerif sene seb'e ve samanine mie ve elf sene 1187" ifadesi yazılıdır. Bu mezar Ahmed Yesevi soyundan gelen, köyün diğer mezarlığında türbesi bulunan Teslim Abdal'ın torunu Derviş Ali'ye aittir. Bu mezarlığa Teslim Abdal'dan sonra kimse defnedilmediği halde Derviş Ali özellikle buraya getirilerek defnedilmiştir.⁶²

Ziyarete her türlü hastalıktan muzdarip olan kişiler şifa bulmak amacıyla rağbet etmektedir. Türbe üzerinde şifa taşları hastalar tarafından vücutlarının ağrıyan kısımlarına *"Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Ali"* denilerek sürülerek şifa temenni edilmektedir. Adağı olanlar kurban keser ve etlerini dağıtırlar. Ziyaretçiler türbenin üzerine şeker vb. gıda türünden lokma adı verilen yiyecekler bırakılmaktadırlar. Ayrıca ziyarete gelen kişilerden bir kısmı türbenin baş kısmındaki mezar taşını üç defa öpmekte bazıları ise türbenin üzerindeki örtüyü öpüp yüzlerine sürmektedirler. Ziyaretçiler türbenin içinde yer alan mum yakma yerinde ve mezar taşının üzerinde mum yakmaktadırlar.⁶³

13- Kul Mustafa

Kul Mustafa'nın kabri Tabanbükü köyünde Şeyh Ahmed Dede Mezarlığı'nda yer alan bir mezar ziyaretidir. Kul Mustafa'nın mezarı Şeyh Ahmed Dede türbesinin 8–10 metre batısında olup, mezar taşında *"El Merhum EL Mağfur El Seyyid İsmail İbni Seyyid Yusuf İbni Kul Mustafa İbni Kılıç Abdal Ruhuna Fatiha H.1135"* yazılıdır. Kul Mustafa'nın kendisine ait Şeyh Ahmed Dede soyundan olduğuna dair Hicri 1135 tarihli soy ağacı bulunmaktadır.⁶⁴

172

Kul Mustafa IV. Murat döneminde yaşamıştır. Aynı zamanda Bektaşî saz ozanıdır. Bektaşî azizlerinden Teslim Abdal'a bağlanmıştır. Şiirlerinde ağırlıklı olarak Hz. Ali ve On İki İmam sevgisini işler. Kul Mustafa IV. Murat'ın Bağdat Seferi'ne katılmıştır. Şeyh Bedrettin-i Simavi'nin tarikatına mensup olarak kabul edilir. Ziyarete daha çok bedensel ve ruhsal dengesi bozuk olanlar, baş ağrısı çekenler gitmektedir. Ziyaretçilerden bir kısmının mezar taşını öptükleri, yüzlerini sürdükleri ve kabrin etrafında döndükleri görülür. Ziyaretçilerin bazıları mezarın üzerine para, buğday, şeker vb. bırakırlar.⁶⁵

14- Gül Mustafa

Tabanbükü köyünde Teslim Abdal Mezarlığı'nda medfun olan bir mezar ziyaretidir. Gül Mustafa, Teslim Abdal'ın torunudur. Tabanbükü köyünde doğmuş ve burada vefat etmiştir. Ziyarete daha çok çocuğu olmayan kadınlar, psikolojik rahatsızlığı olanlar, sinir hastaları, felçli hastalar gitmektedir. Ziyaretçiler burada

⁶² Muhammed Beşir Aşan, *"Tabanbükü (Şeyh Hasan) Köyü Mezarlıkları"*, Fırat Havzası Yazma Eserler Sempozyumu, 5–6 Mayıs 1986/Elazığ, Elazığ 1987, s. 150.

⁶³ İhsan Ulutaş, 1963 Baskil Doğumlu.

⁶⁴ 1932 Tabanbükü doğumlu Ali Göktürk'ün kütüphanesinde mevcut bilgi ve belgelerden istifade edilmiştir.

⁶⁵ İhsan Ulutaş, 1963 Baskil Doğumlu.

mum yakmakta, mezarın etrafında dönmekte, mezar taşını öpmekte ve yüzlerini sürmektedirler.⁶⁶

15- Kara Şeyh (Şeyh Musa)

Kara Şeyh'in kabri Tabanbükü köyünde Şeyh Ahmed Dede Mezarlığı'nda yer alan bir mezar ziyaretidir. Esas ismi Şeyh Musa'dır. Kara Şeyh'in tekkesi de Tabanbükü köyündeydi. Fakat Karakaya Barajı'nın suyu altında kalmıştır. Hakkında anlatılan menkıbeye göre, tarihi bilinmeyen bir zamanda Şah İsmail, Şeyh Hasan köyüne gelir. Şah İsmail'e Kara Şeyh'in ermiş bir kişi olduğunu söylerler. Şah İsmail de Kara Şeyhi bir imtihana tabi tutar.⁶⁷ Bu imtihanda Kara Şeyh, Şah İsmail'e tatminkâr cevaplar verir. Bunun üzerine Şah İsmail'de şeyhin gerçekten ermiş bir kişi olduğunu onaylar. Bu arada Şah İsmail, Şeyh Hasan köyüne gelirken beraberinde getirdiği İran uyruklu Acem isimdeki kişiyi Kara Şeyh'e hizmetçi olarak verir. Kara Şeyh de bu şahsı kabul ederek kendine mürid yapar. İran uyruklu *Acem* isimli şahsın soyundan gelerek çoğalan bu kabile gönümüze kadar varlıklarını sürdürmektedirler. Ziyarete daha çok psikolojik bozuklukları olanlar ve vücudunun herhangi bir yerinde ağrısı olanlar başta olmak üzere her türlü sıkıntı için gidilmektedir.⁶⁸

16- Deli Kız

Ziyaret Tabanbükü köyünde Şeyh Ahmed Dede Mezarlığı'nda yer alan bir mezar ziyaretidir. Teslim Abdal'ın soyundan olduğu söylenir. Menkıbeye göre, tarihi belli olmayan bir dönemde Anadolu'da birçok sahte dede ve derviş ortaya çıkar. Bu durum Şah İsmail'e söylenir. Şah İsmail de bunların durumlarını incelemek için Anadolu'ya gider ve dedeleri sınav eder. Şah İsmail'in sorularına sadece Deli Kız cevap verir. Bunun üzerine Şah İsmail kendisine “*Kızım senin adın Deli Kız değil, Dolu Kız olsun. Senin “sinin” (mezarın) ziyaret, toprağın kefareti olsun*” der. Ziyarete daha çok vücudunda ağrıları bulunanlar, psikolojik bozuklukları olanlar götürülür. Ziyaretçiler mezarın etrafında dönmekte, mezar taşını öpmekte, yüzünü sürmekte ve mum yakmaktadırlar. Ayrıca ziyaretçiler mezarın üzerine şeker, meyve vb. yiyecekler bırakmaktadırlar.⁶⁹

17- Deli Hamza

Ziyaret Tabanbükü köyünde Şeyh Ahmed Dede Mezarlığı'nda yer alan bir mezar ziyaretidir. Selçuklular döneminde Teslim Abdal'ın torunlarından Kanber Ağayı yanlış hareketlerde bulunuyor diye Paşa'ya şikâyet ederler. Paşa, Kanber Ağayı Halep'e çağırır. Bu yolculukta Kanber Ağa, Deli Hamza'yı da yanına alarak Halep'e giderler. Bu arada Paşa, Kanber Ağa içeri girer girmez boynunun vurulması için emir vermiştir. Ancak içeri girdiklerinde Deli Hamza menkıbevi bir şekilde oradakilere bir ejderha şeklinde görünür. Bu durumdan korkarak

⁶⁶ İhsan Ulutaş, 1963 Baskil Doğumlu.

⁶⁷ Ayrıntılı bilgi için bkz. Abdulkadir Kıyak, Elazığ ve Yöresinde Ziyaret Fenomeni Üzerine Bir Din Bilimi Araştırması (Basılmamış Doktora Tezi), Kayseri 2010, s. 136

⁶⁸ Ali Göktürk, 1932 Tabanbükü Doğumlu.

⁶⁹ Ali Göktürk, 1932 Tabanbükü Doğumlu.

Kanber Ağayı vuramazlar. Daha sonra Paşa “*Kanber Ağaya kürk getirin*” der. Getirilen kürkü ona hediye eder. Halep Paşası yayınladığı fermanla Şeyh Hasan köyünün vergi borçlarını affeder ve bu köyü vergiden de muaf tutar. Ziyarete daha çok psikolojik bozuklukları olanlar, vücutlarında ağrısı bulunanlar, korkmuş olan kişiler, ailevi geçimsizliği bulunanlar gitmektedirler. Ziyaretçilerden bazıları burada mum yakmaktadırlar. Mezarın üzerine elma, buğday ve kuru gıda gibi yiyeceklerle para vb. bırakmaktadırlar.⁷⁰

18- Teslim Abdal Türbesi

Tabanbükü köyünün batı yönünde kurulmuş olan Teslim Abdal Mezarlığı’nda yer alan türbede medfundur. Türbenin içerisindeki mezarlardan biri Teslim Abdal’a diğeri onun oğlu Seyyid Kalender’e aittir. Teslim Abdal’ın mezarının baş şahidesi kısmında “*Vefatı 1135 Galender Bin Es-Seyyid Teslim Abdal*” ibaresi yer alır. Oğlu Seyyid Kalender’e ait olan mezarın baş şahidesi kısmında ise “*1165 Teslim Bin Es-Seyyid Hüseyin*” ibaresi yer alır.⁷¹ Teslim Abdal’ın ülkemizdeki diğerk makamları şunlardır: 1) Trakya Keşan’a bağlı Teslim Abdal köyünde 2) Denizli dolaylarında 3) Çorum’un Teslim köyünde 4) Ankara’da Teslim Abdal 5) Araştırmamıza konu olan Elazığ’ın Baskil ilçesine bağlı Şeyh Hasan köyünde yer alır.⁷² Teslim Abdal Konya’nın Muşar nahiyesinden Şeyh Hasan köyüne geldiğini deyişlerinde de ortaya koymuştur. Ayrıca yöre halkından aldığımız bilgiler doğrultusunda onun soyundan gelip, Şeyh Hasan köyünde oturanlar, soy secerelerinde: “*Seyyid Derviş Teslim Malatya’nın Muşar nahiyesinin Şeyh Hasan karyesindedir.*” şeklinde yer alan bilgilerin bulunduğunu söylerler.

Teslim Abdal Şeyh Ahmed Dede’nin oğlu Emir’ül-Mü’minin’in soyundan gelen Galender Abdal’ın oğludur. Onun soyu Celal Abbas kanalıyla Hz. Ali’ye dayanır.⁷³ Teslim Abdal XVII. yüzyılda yaşamış olup asıl adı Mehmed’tir. Sultan IV. Murat döneminin bir Bektaşî ulusu, Yeniçeri Ocağı’nın ise halife babasıdır. Yani Büyük Baba halifesidir. Müridi Kul Mustafa ile birlikte IV. Murat döneminde Bağdat Seferine katılmıştır. Kul Mustafa’nın bir nefesinde Teslim Abdal’ın Bedreddinî tarikatına mensup olduğunu belirtir. Onun pirinin Alioğlu olduğu şiirlerinden anlaşılmaktadır.⁷⁴ Büyük bir halk şairi olan Teslim Abdalın şiirlerinde Allah, Muhammed, Ali ve On İki İmam sevgisi hâkimdir.⁷⁵

Türbe her türlü amaç doğrultusunda ziyaret edilir. Ayrıca sandukalar üzerinde yer alan şifa taşları, gelen ziyaretçiler tarafından vücudun ağrıyan yerlerine “*Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Ali*” denilerek sürülmekte ve şifa temenni edilmektedir. Adağı olan ziyaretçiler burada kurban kesmekte ve etlerini pişirip ikram etmektedirler. Ziyaretçiler tarafından türbeye şeker vb. lokma türünden

⁷⁰ Ali Göktürk, 1932 Tabanbükü Doğumlu.

⁷¹ Özmen, *Teslim Abdal*, s. 22.

⁷² <http://www.turkuler.com/ozan/teslimabdal.asp/> (15.06.2009).

⁷³ Ali Göktürk, 1932 Tabanbükü Doğumlu; İsmail Özmen; a.g.e., s. 27.

⁷⁴ <http://www.asikveysel.com/Ozanlarimiz/teslim%20abdal.htm/>(15.07.2009).

⁷⁵ <http://www.asikveysel.com/Ozanlarimiz/teslim%20abdal.htm/>(15.07.2009).

yiyecekler de bırakılmaktadır. Türbe çevresindeki ağaçlara, ziyaretçiler tarafından dilek dilenip bez vb. bağlanmakta ve mezar taşlarında mum yakılmaktadır.⁷⁶

19- Hasan Mekki Dede

Hasan Mekki Dede'nin türbesi Tabanbükü köyünde Hasan Mekki (Hasanemki) Mezarlığında bulunmaktadır. Türbede Hasan Mekki ve Divane Abbas'a ait iki sanduka yer alır. Bu zat yöre halkı tarafından "*Hasan Emki, Hasan Emiki ve Hasan Mekki*" gibi isimlerle anılmaktadır. Rivayete göre bu zat buraya Mekke'den gelmiş olup, Bektaşî tarikatına mensuptur.⁷⁷ Yine başka bir rivayete göre Hasan Mekki Tabanbükü köyüne oba şeklinde gelip yerleşmiştir. Hasan Mekki'nin burada çobanlık yapan çok faziletli, âlim ve ermiş bir kişi olduğu belirtilir.⁷⁸ Türbe içerisinde kabri bulunan Divane Abbas'ın ise İmam Zeynel Abidin'in soyundan geldiği söylenir. Yöre halkı tarafından onun aslen Arguvan'ın Mineyik köyünden olduğu ifade edilir. Ayrıca onun meczup bir kişiliğe sahip olduğu da söylenmektedir.⁷⁹

Ziyarete daha çok çocuğu olmayan kadınlar, psikolojik bozuklukları olanlar ve korkmuş olan çocuklar götürülmektedir. Bazı hastalar şifa bulmak amacıyla bir geceliğine burada yatırılmaktadır. Ziyaretçilerden adağı bulunanlar kurban kesmekte, etlerini pişirip ikram etmektedirler. Ayrıca gençler kısmetlerinin açılması ve iş sahibi olmak için, ailevi huzursuzlukları olanlar, geçim sıkıntısı vb. bulunanlar da sıkıntılarından kurtulmak için burayı ziyaret etmektedirler.

20- Şah İsmail'in Çadırı (Çadırılık)

Ziyaret Tabanbükü köyü merkezinin hemen dışında Şeyh Ahmed Dede'nin türbesinin güneyinde yer alır. Şah İsmail'in Kara Şeyh (Şeyh Musa) ile buluşmaya giderken çadırını kurduğu yerdir. Etrafı taşlarla çevrili yuvarlak bir harman şeklindedir. Benzer ziyaret yerleri Bilaluşağı'nda ve Malatya Arguvan'ın bazı köylerinde de bulunmaktadır. Buraya herhangi bir istek ve dileği olan kişiler ziyarete giderler. Giden kişiler dileğini tutup taşlarla çevrili bu alanı nefes almadan üç defa dolanmayı başarabilirlerse dileklerinin gerçekleşeceğine inanırlar. Karakaya Barajı yapımı sırasında burası su altında kalmıştır. Baraj suyunun zaman zaman çekilmesiyle ortaya çıkmaktadır.⁸⁰

21- Arap Baba - Çoban Baba - Kahlık Baba - Geyik Baba

Bu dört mezar ziyareti Tabanbükü köyü çevresinde yer alır. Tarihi kişilikleri hakkında herhangi bir bilgi yoktur. Yöre halkı tarafından bunların birer

⁷⁶ Ali Göktürk, 1932 Tabanbükü Doğumlu.

⁷⁷ Ali Göktürk, 1932 Tabanbükü Doğumlu.

⁷⁸ İhsan Ulutaş, 1963 Baskil Doğumlu.

⁷⁹ Ali Göktürk, 1932 Tabanbükü Doğumlu.

⁸⁰ Ali Göktürk, 1932 Tabanbükü Doğumlu.

şehit mezarı oldukları ifade edilir. Fakat kim tarafından ve ne zaman şehit edildikleri bilinmemektedir.⁸¹

Günümüzde bu yatırların ziyaretçileri oldukça azalmıştır. Ziyarete daha çok çocuğu olmayan kadınlar, korkmuş olan çocuklar ve psikolojik bozuklukları olanlar götürülür. Ziyaret esnasında ziyaretçiler mezarın etrafında dönmekte, mezar taşını öpmekte ve yüzlerini sürmektedir. Ayrıca mezarın yanında dilek dileyip mum yakmaktadırlar.

22- Katarlı Baba

Katarlı Baba'nın kabri Tabanbükü köyünde Hasan Mekki türbesinin önünde yer alan bir mezar ziyaretidir. Tarihi kişiliği hakkında herhangi bir bilgi mevcut değildir. Burayı daha çok çocuğu olmayan kadınlar ziyaret etmektedir. Çocuğu olmayan kadınlar bu maksatlarına ulaşmak için şöyle bir uygulama yaparlar: Çocuğu olmayan kadının boynuna bir ip bağlanır. Sonra mezarın etrafında *"Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Ali"* diyerek üç defa döndürülür. Daha sonra kadının boynundaki ipi tutan kişi: *"Kulunsuz kısrak satıyorum. Alan var mı?"* diye bağırır. Oradaki bulunanlar *"Üç bin, beş bin, on bin..."* diyerek fiyat artırır. Neticede oradaki kadınlardan biri en yüksek fiyat teklifini verir. Artık başka kimse fiyat artırmayıp *"Hayırlı uğurlu olsun"* derler. Kadın gidip Katarlı Baba'nın mezarına yüzünü sürer ve dileğini diler. Böylece kadının çocuğunun olacağına inanılır.⁸²

23- Celal Dede Mezarı

Celal Dede'nin kabri Tabanbükü köyünde Şeyh Ahmed Dede Mezarlığı'nda yer alan bir mezar ziyaretidir. Celal Dede'nin mezar taşında, *"Zeynel Abidin oğlu Celal Dede"* ifadesi yer almaktadır. Yöre halkınca bu mezara daha çok sarılık hastaları getirilir. Hastayla beraber getirilen yumurta kırılır, sarısı atılır, beyazı ise mezarın toprağına sürülüp hastaya yedirilir.⁸³

24- Hızır Baba Nişangâhı

Hızır Baba Nişangâhı Tabanbükü (Şeyh Hasan) köyünün ortalama 5 km. güneybatısında Hızır Dağı adı verilen yüksek bir tepede yer alır. Türbede Hızır Baba'ya ait bir kabir mevcut olmamakla beraber temsili bir sanduka vardır ki *"şengah"* adı verilir. Buranın Hz. Hızır'ın makamı olduğu kabul edilir.

Ziyaretçiler türbe kapısına ve türbenin hemen yanındaki ağaçlara dilek dileyip bez bağlanmaktadırlar. Ayrıca türbeye, gelen ziyaretçilerin şifa amacıyla yemesi için *"lokma"* adı altında meyve, şeker vb. yiyecek bırakılır. Ziyarete herhangi bir hastalıktan muzdarip olanlar şifa ümidiyle gitmektedir. Türbenin üzerinde bulunan şifa taşları vücudun ağrıyan yerlerine *"Ya Allah, Ya Muhammed, Ya Ali"* denilerek sürülüp şifa ümit edilir. Ziyaret mekânında

⁸¹ Ali Göktürk, 1932 Tabanbükü Doğumlu.

⁸² Ali Göktürk, 1932 Tabanbükü Doğumlu.

⁸³ İhsan Ulutaş, 1963 Baskil Doğumlu.

ziyaretçiler tarafından mum yakılmaktadır. Adağı bulunanlar burada kurban kesip etlerini dağıtmaktadırlar.⁸⁴

25- Şeyh Sait

Şeyh Sait'in evi ve makamı Dervişdere köyünde bulunup, evinde kendisine ait kılıç, büyük bir maşa vb. özel eşyaları mevcuttur. Fakat Şeyh Sait'in kabri Dervişdere köyünde değil Akuşağı'na bağlı Sıgdin mezarında Aziz Genç'in evine yakın yol üzerinde bulunur. Kabri türbe biçiminde olmayıp etrafı taşlarla çevrili bir mezar ziyareti tarzındadır. Yöre halkından bazıları bu zatın isminin "Sait" olduğunu söyler. Bazıları ise hem isminin hem de kendisinin "Seyyid" olduğunu söylemektedir.⁸⁵

Şeyh Sait'in kabrinden ziyade evi bir ziyaretgâh (ocak) kabul edilmektedir. Kötürüm ve felçli hastalar başta olmak üzere çeşitli hastalıklar için evi ve makamı ziyaret edilerek dua edilmektedir. Ayrıca evinin güneybatı köşesinde yer alan ocağın toprağından alınıp suya karıştırılır. Bu sudan içen veya yıkanan hastaların iyileşeceğine inanılır.⁸⁶

26- Yusuf Baba Türbesi

Yusuf Baba'nın türbesi Baskil'in Akuşağı köyünde yer alır. Tarihi kişiliği hakkında herhangi bir bilgiye ulaşamadık. Türbeye daha çok felçli hastalar, sara hastaları, sinirsel rahatsızlıkları bulunanlar gitmektedir. Ziyaretçiler burada dualar edip Allah'tan şifa ümit etmektedirler.⁸⁷

177

27- Dilek Taşı

Baskil'in Altunuşağı köyünde Kara Mağara adı verilen mevkide yer alır. Ortası delik köprü şeklinde bir kayadır. Çocuğu olmayan kadınlar çocuk sahibi olmak için bu taştan geçirilir. Ayrıca yavrulamayan hayvanların iplerinin bu taştan yedi kere geçirildiğinde yavrulayacağına inanılır.⁸⁸

28- Pir Halil Mezarı

Baskil ilçesine bağlı Aşağı Kuluşağı köyünde medfun olup, etrafı taşlarla çevrili bir mezar ziyaretidir. Mezarın baş kısmında üzerinde herhangi bir yazı bulunmayan bir mezar taşı mevcuttur. Tarihi şahsiyeti hakkında herhangi bir bilgi

⁸⁴ İhsan Ulutaş, 1954 Baskil Doğumlu; Halil Ulutaş, 1963 Elazığ Doğumlu.

⁸⁵ İdris Ülger, 1968 Baskil Doğumlu; Harbiye Ülger, 1959 Baskil Doğumlu.

⁸⁶ İdris Ülger, 1968 Baskil Doğumlu.

⁸⁷ İdris Ülger, 1968 Baskil Doğumlu.

⁸⁸ Mehmet Karaman, 1959 Baskil Doğumlu.

mevcut değildir. Ziyaret mekânında bulunan dilek ağacına gelen ziyaretçiler dilek dileyip bez vb. bağlarlar.⁸⁹

Sonuç

Baskil ilçesinde ziyaret fenomeni etrafında yaptığımız yapısal tahlillerle kutsalın tezahür edişinin mahiyetini, tezahür şekillerini ve çeşitliliğini inceledik. Çalışmamız neticesinde ziyaret fenomeninin içinde bulunduğu toplumun dinî, tarihi, kültürü ve sosyal hadiselerle daimi bir etkileşim içerisinde olduğunu tespit ettik. Bu da bize, ziyaret fenomeninin varolduğu toplum içinde belli bir sosyo-kültürel ortamda hayatini devam ettirdiğini ve halk dindarlığının önemli bir boyutunu oluşturduğunu göstermektedir.

Çalışmamızda Baskil ilçesinde ziyaretle ilgili yaptığımız analizlerle ziyaret fenomeni adı altında teşekkül eden inanç ve uygulamaların ilk izlerinin İslamiyet öncesi Türk inançlarından atalar kültü ve yer-su inanışlarına kadar uzandığını ortaya koyduk. Günümüzde ilçedeki ziyaret yerleri etrafında sergilenen inanç, ritüel ve uygulamalar İslami ve tasavvufi motiflerle birleştirilmesi sonucunda oluşmuş dini ve sosyal bir fenomendir. Yöre halkı amaç ve dileklerine ulaşmak için bu ziyaret mekânlarında Kur'an-ı Kerim'den Fâtiha, İhlâs, Yasin surelerini okumak, mevlit okutmak, namaz kılmak, kurban kesmek ve bu mekânlara dini ölçülere uygun olarak giyinerek ve abdestli olarak girmek gibi inanç ve ritüeller sergilemektedir. Halk tarafından bu kutsal mekânlar huzur ve ümit mekânları olarak görülmektedir. Bölge halkı özellikle ibret almak, sıkıntıların giderilmesi, çaresizlik, ümitsizlik ve psikolojik bunalımlar gibi durumlarda bu mekânlara sığınmaktadır.

Baskil ilçesinde ziyarete konu olan şahıslar, kendilerine verilen bir değer sonucunu genellikle “*baba, dede ve şeyh*” gibi sıfatlarla anılırlar. Ayrıca araştırma alanımızdaki ziyaretlerin yapısal olarak diğer önemli bir özelliği de sirayet edici bir yapıya sahip olmalarıdır. Ziyarete konu olan bu türbe ve mezarlarda yatan velilerin sağlıklarında gösterdikleri kerametler öldükten sonra mezarlarında veya kendilerinden arta kalan eşyalarda devam eder. Hatta bu kerametler çevrelerindeki ağaç, taş, kaya ve tepelere sirayet edebilir. Bu durum Baskil ilçesinde bir kısım taş, kaya, tepe, ağaç ve su kaynaklarının da kutsalın ve bereketin kaynağına dönüşmesi sonucunu beraberinde getirmiştir. İlçede ziyarete konu olan bu mekânlar hakkında anlatılan kerametler efsane ve menkıbeler halk nazarında bu yerlerin popülaritesini artırmakta ve ziyaret fenomenine daha canlı bir dinamizm katmaktadır.

Kaynakça

A-Kaynak Eserler

Al- Birûnî, *Al Asar-ul Bakıye anil-Kurûni'l Haliye (neşreden Eduard Sachau)*, Leipzig 1878.

⁸⁹ Nevzat Sap, 1970 Baskil Doğumlu.

Araz, Rifat, *Harput'ta Eski Türk İnançları ve Halk Hekimliği*, Ankara 1991.

Âsım Efendi, *Kâmus Tercemesi*, Matbaa-i Osmâniye, c. 1, İstanbul 1305.

Arslan Celil, Elazığ'daki Türk Devri Yapıları I. (Metin). (Basılmamış Doktora Tezi), Ankara 2003.

Aşan, Muhammed Beşir, “*Tabanbükü (Şeyh Hasan) Köyü Mezarlıkları*”, Fırat Havzası Yazma Eserler Sempozyumu, 5–6 Mayıs 1986/Elazığ, Elazığ 1987.

_____, “*Fırat Kenarında Bir Horasan Ereni Şeyh Ahmet Dede*”, I.Uluslararası Türk Dünyası Eren ve Evliyaları Kongresi Bildirileri, 13-16 Ağustos 1998, Ankara 1998.

Aydın Mehmet, Atasagun Galip, Aras Ahmet, Öztürk Nermin, Baybal Sami, *Konya Merkezdeki Manevi Halk İnançlarının Dinler Tarihi ve Din Fenomenolojisi Açısından Değerlendirilmesi*, Konya 2006.

Aydoğmuş, Günerkan, *Harput Kültüründe Din Âlimleri*, Elazığ 2009.

Aytekin, Fethi, Keramet “*Sahibi Bir Evliya (Hacı Hasan Baba)*”, Kömürhan'dan Harput'a (Üç Aylık Haber Kültür ve Aktüalite Dergisi), Temmuz-Ağustos- Eylül, yıl 1, sayı: 1, Elazığ 2006.

Çağlıyan, Ayşe; “*Kuruluşu ve Gelişimiyle Baskil*”, Harput Çırası Kültür ve Yaşam Dergisi, sayı: 14, İstanbul 2009, s. 10–15.

_____, *Baskil İlçesi (Elazığ) Coğrafyası (Basılmamış Doktora Tezi)*, Elazığ 2002.

Elazığ İl Yıllığı, Ankara 1992.

Eliade, Mircea, *Kutsal ve Dindışı*, çev.: Mehmet Ali Kılıçbay, Ankara 1991.

_____, 1991 *Dinler Tarihi “İnançlar ve İbadetlerin Morfolojisi”*, çev.: Mustafa Ünal, Serhat Yayınevi, Konya 2005.

Erdem, Mustafa, *Kırgız Türkleri (Sosyal Antropoloji Araştırmaları)*, Asam Yayınları, Ankara 2000.

Ergun, Pervin, *Türk Kültüründe Ağaç Kültü*, Ankara 2004.

Esin, Emel, *Türk Kozmolojisine Giriş*, İstanbul 2001.

Gökalp, Ziya, *Türk Töresi*, İstanbul 1977.

Görkem, İsmail, “*Abdulvehhab Gazi’ye Ait İnanış ve Gelenekler*”, İnönü Üniversitesi III. Battal Gazi ve Malatya Çevresi Halk Kültürü Sempozyumu Tebliğler Malatya 19-21 Ekim 1988, Malatya 1988.

Günay, Ünver - Güngör Harun, *Türklerin Dini Tarihi*, İstanbul 2007.

Günay, Ünver-Güngör, Harun-Taştan, A.Vahap, Sayım, Hüzeyfe, *Ziyaret Fenomeni Üzerine Bir Din Bilim Araştırması (Kayseri Örneği)*, Kayseri 2001.

İnan, Abdulkadir, *Tarihte ve Bugün Şamanizm (Materyaller ve Araştırmalar)*, Ankara 2006.

_____, *Eski Türk Dini Tarihi*, Kültür Bakanlığı Yayınları, İstanbul 1976.

Kalafat, Yaşar, *Doğu Anadolu’da Eski Türk İnançlarının İzleri*, Ankara 1990.

_____, *Altaylar’dan Anadolu’ya Kamizm Şamanizm “Sosyal Antropoloji Araştırmaları”*, İstanbul 2004.

_____, *Balkanlardan Uluğ Türkistan’a Türk Halk İnançları V-VI*, Ankara 2006

Kandemir, M. Yaşar, *Türkçe Sözlük*, c. 2, Ankara 1998.

Keskin, Yahya Mustafa, “*Gelenek ve Modernlik İlişkisi Bağlamında Türkiye’de Ziyaret Olgusuna Sosyolojik Bir Bakış*”, Dini Araştırmalar c. 8, sayı: 18, Ankara 2008.

Kıyak, Abdulkadir, *Elazığ ve Yöresinde Ziyaret Fenomeni Üzerine Bir Din Bilimi Araştırması (Basılmamış Doktora Tezi)*, Kayseri 2010.

Komisyon, *Aziz Şehir Elazığ*, Elazığ 2009.

Özen, Kutlu, “*Sivas Yöresinde Battal Gazi ve Onun Silah Arkadaşlarıyla İlgili İnanışlar*”, Erciyes Aylık Fikir ve Sanat Dergisi, Ocak 1987, sayı: 109.

Özmen, İsmail, *Teslim Abdal (Hayatı ve Şiirleri)*, Ankara 2002.

Rahman, Abdulkerim, *Uygur Folkloru* çev.: Soner Yalçın, Erkin Emet, Ankara 1996.

Roux, Jean-Paul, *Türklerin ve Moğolların Eski Dini*, çev.: Aykut Kazancıgil, İstanbul 2001.

Sepetçioğlu, M. Necati, *Yaratılış ve Türeyiş Destanı*, İstanbul 2010.

Tanyu, Hikmet, *Ankara ve Çevresinde Adak ve Adak Yerleri*, Ankara 1987.

Tekin, Talat, *Orhun Yazıtları*, Ankara 1988.

Tokarev, S. Aleksandrovich, *Dünya Halklarının Dinler Tarihi*, çev.: Rauf Aksungur, İstanbul 2006.

Tümer, Günay; Küçük, Abdurrahman, *Dinler Tarihi*, Ankara 1997.

Yörükan, Yusuf Ziya, *Müslümanlıktan Evvel Türk Dinleri Şamanizm Şamanizm'in Diğer Dinler ve Aleviler Üzerinde Etkileri*, Ankara 2005.

<http://www.asikveysel.com> (15.07.2009).

<http://www.turkuler.com> (15.06.2009).

C- Kaynak Kişiler

Ali Göktürk, 1932 Tabanbükü Doğumlu.

İbrahim Kan, 1953 Elazığ Doğumlu.

İdris Ülger, 1968 Baskil Doğumlu.

İhsan Bikriye, 1951 Baskil Doğumlu.

İhsan Solmaz, 1957 Baskil Doğumlu.

İhsan Ulutaş, 1963 Baskil Doğumlu.

Mehmet Karaman, 1959 Baskil Doğumlu.

Mehmet Subay, 1945 Baskil Doğumlu.

Nevzat Sap, 1970 Baskil Doğumlu.

Selçuk Yüncül, 1985 Baskil Doğumlu.

Tahir Karaman, 1992 Baskil Doğumlu.